

A módszertani kézikönyv negyedik részét G. V. Voroljov írta. A fejezet: a tanulók előmenetelének statisztikai vizsgálatával foglalkozik. Úgy tűnik azonban, hogy ennél, a didaktikai megszorítású, a tanulók előmenetelét mérő statisztikai módszereknél többet tudunk meg, a statisztikai alapfogalmakról és eljárásokról szélesebb értelmezésben is olvashatunk. Megismerhetjük az X eloszlási statisztikai törvényszerűség alkalmazását konkrét problémára vonatkoztatva, a gyakoriság eloszlásának bemutatására is példát kapunk. Izgalmas olvasni arról, hogy pedagógiai jelenségek főbb jellemzőinek vizsgálata milyen statisztikai mutatókkal variálható, emellett azonban az értékek abszolút intenzitásának kimutatása is elvégezhető. Tanácsokat kapunk az ellenőrzés intenzitását mutató optimális határok meghatározására. Figyelemreméltó az a törekvés, hogy az előmenetel statisztikus alakulása az osztályközösség struktúrája formálásában miként fejeződik ki. A mintavétel és a reprezentativitás meghatározása is a pedagógiai kutatás kardinális kérdése lehet.

Összegezve mindazt, amit már elmondhattunk: értékes, jól hasznosítható kézikönyvet forgathatunk, amely bizonyítani tudja, hogy a pedagógiai kutatás megalapozása a marxista metodológiával nélkülözhetetlen dolog. A pedagógiai kutatási kultúra javítása involválja komplex pedagógiai, pszichológiai, szociológiai és matematikai módszerek változatosabb alkalmazását. Tegyük említést – mert jelentős szerephez jutott a fordító is – Petrikás Árpádnéről, aki invenciózus, olvasmányos, egységes stílusban tálalta az olvasónak ezt a kitűnő munkát.

Salamon Zoltán

GEORGES SNYDERS: ÉCOLE, CLASSE ET LUTTE DES CLASSES

Iskola, társadalmi osztály és osztályharc
Paris 1976. Presses Universitaires. 379 oldal
„Pédagogie d'aujourd'hui” sorozat

A párizsi Sorbonne egyetem pedagógiai tanszéke vezető professzorának legújabb könyvét átolvasva, alapvető gondolatunk az, hogy e könyv számunkra inkább csak történelmi és különlegességi érdekű, viszonyaink közötti közvetlen hasznosíthatósága kevés. Sok pedagógiai gondunk között is megvívott harcaink fölötti örömmel, távoli együttérzéssel és egyben sajnálattal nézzük azt a keservesen alakuló, kínos, a mai francia iskola élő problémáit és válságjelenségeit bemutató pedagógiai képet, melyről Snyders könyve számot ad. – Ugyanakkor előre bocsátjuk, hogy e mű egy nagyon okos, széles látókörű, harcoss marxista szellem írása, s főként derűlátó kicsengésű: meggyőződéssel hiszi a francia iskola megújulását, a ma még elnyomott francia proletariátus harcainak sikerét.

A könyvnek alcíme is van: ez jelzi, hogy öt szerző: Baudelot, Estable, Bourdieu, Passeron és Illich időszerű gondolatainak kritikai elemzését is adja, ezekre épül fel. A mű ajánlása hallgatóinak szól, az ő okulásukra írta „gyakran velük együtt, néha ellenükre, sohase nélkülük”, mert – az előszó szerint – tapasztalata évek óta az, hogy e szerzők hatásuk alá vonták a mai jóhiszemű nyugati egyetemi ifjak túlnyomó zömét. Általában azt hirdetik ugyanis, hogy a mai nyugati, francia iskola nem értékhorozó, az ezt átható kultúrának nincs reális értéke, így az iskola nem az a hely, ahol a szocialista demokrácia érdekében folytatandó osztályharc lehetséges vagy szükséges lenne. Mindez a pedagógiai front elhagyásához, fatalizmushoz, reménytelenséghez vezet. E defetizmus elleni harc érdekében tartotta Snyders szükségesnek e könyv megírását. Célja tehát az említett szerzőkkel szemben bebizonyítani, hogy az iskola is bekapcsolható, sőt bekapcsolandó az osztályharcba és meg kell keresni a módokat, eszközöket az iskola ilyen szerepének és feladatainak kimunkálásához. Az alap természetesen az osztályharc marxista koncepciója, mely szerint a proletariátus – illetve az ide tartozó szülők, gyermekek és az oktatók is – mindennapi tapasztalataiból meríti a harc indítékait, a szükséges erőt.

A francia társadalomban is az osztálytagoldás iskolai vetületei a zsákutcás ágazatok. Az iskola kirekesztő jellegére utal, hogy az iskolakötelesek 25%-a legkésőbb 16 életévvel befejezi iskolázását:

ezek a proletárgyermekek, a kirekesztettek, az örökös elnyomásra szántak. De a kapitalizmus kizsákmányoló iskolájában feszítő ellenerek is működnek: a technikai forradalom kapcsán a proletár szülő is harcol gyermeke korszerűbb iskolázási lehetőségeiért, a közvetlen termelőerővé váló tudományból való nagyobb részesedésért, ami különben a kapitalizmus érdeke is. A visszaható és haladó erők dialektikus harca az iskolában párhuzamosan folyik a társadalom harcával. De úgy is kettős harc ez, hogy a haladásért folyó harc egyidejűleg azok ellen is megy, akik szerint a jelenlegi társadalmi szerkezetben mindenképpen kilátástalan és értelmetlen az uralkodó osztályokkal szembeni küzdelem.

Bourdieu és Passeron – „A reprodukció” című művükben – szinte misztikus révületekbe tévednek: szerintük minden gyermekben, legyen burzsoá vagy proletár sarj, működik egy ösztönös „osztályhabitus”; ez a belső érzés, tapasztalati érzékelés igazítja el az iskolában, jövőjében, lehetőségeinek reális határait illetően. Így mindenki elégedett lehet az iskolában, hiszen képességeinek határán belül futja pályáját. Snyders persze elítéli ezt az automatizmust, mely végzetes belenyugvába, passzivitásba, bármily ellenállás tagadásába torkollik. Más írásaikban helyesen küzdenek a misztifikációk ellen, melyekkel a burzsoázia az iskolai sikertelenségeket természeti egyenlőtlenségekné, a veleszületett tehetség hiányának következményeiként tünteti fel. De pesszimizmusukban mindezt sorsszerűnek, a kizsákmányoltakat belenyugvó csendes cinkosoknak, az oktatókat együttesen fejbőlöntőknak, az egész helyzetet reménytelennek tartják.

Baudelot és Estable – főként „A francia kapitalista iskola” című könyvükben – ugyancsak borúlátó módon azt fejtegetik, hogy a mai francia iskola gyakorlatát teljesen átszövi a burzsoá ideológia, ahol az ismeretek a proletár élettől idegen, fiktív, irreális problémák keretében épülnek ki, szándékosan megmaradva a kizsákmányoltak számára beszűkített, a történelem során már jól bevált úton és módszerek nélkül. De mindez ellen nem is érdemes küzdeni, a várt robbanásszerű forradalom majd egyszerre gyökeres javulást hoz. Snyders ezeknél a szerzőknél is elítéli jelenlegi immobilizmusukat és a totális átalakulás passzív reményeit. Marxra és Leninre hivatkozva hangsúlyozza, hogy a mai ellenséges szerkezetű iskolát nem mindenestül elvetni, hanem átalakítani kell a benne kétségtelenül meglévő jó elemeket, felhasználható ismereteket, adódó előnyöket hasznosítva. Az említett szerzők a szerintük irreális, a napi életben fel nem használható ismereteket nyújtó iskolát elvetve, a mai kizsákmányoltak életéhez, termelő munkájához igazított politechnika iskoláját állítják szembe. Érdekesen kapcsolja ide Snyders a mai, kínai iskolapolitika elemzését: az óriási eredmények, így a fizikai és szellemi munka ellentétének eltüntetése, az oktatás kiterjesztésének gigászi erőfeszítése ellenére reális veszélyt jelentett a munkás-paraszt spontaneitás, a minősítés-nélküliség modellálása, a tudományos-műszaki ismeretek devalvációjára. Az 1917 utáni szovjet pedagógia kezdeti, kritikátlan deweyzmusa után hatásosan érvényesültek a marxi-lenini tanítások az üzemi élet gyakorlatának és a magas elméleti-tudományos oktatásnak együttes, egymást erősítő egységéről.

Snyders, míg bírálva is elismeri az említett négy szerző haladó gondolatait, Iván *Illich* koncepcióját egészében elveti, tematikus felépítésű könyve számos helyén foglalkozva vele különböző szempontokból. Illich beállítása szerint az iskola ma egy világtól elzárt sajátos egység, ahol az oktatónak szinte korlátlan hatalma van, a tanulóknak pedig szinte semmi joguk, kezdeményező lehetőségük, csak megalázó függőségük. Ez az iskola nem is segítheti elő tanulóit egyéni és közösségi fejlődését. Snyders ezt az egyoldalú, szinte már karikatúra-szerű beállítást merev, konzervatív, sőt reakciós misztifikációnak tartja. Illich ui. nem vesz tudomást a bármily korlátozott haladó törekvésekről: a mindennapi és az iskolai élet kommunikációjának kísérleteiről, az autonómia csíráiról, a szülők felelősségéről, az oktatók segítő szerepének érvényesüléséről, ankétekről, önszervezési szervezésekről stb. Illich kárhozzátja, hogy az iskola a tanulók zömében előbb-utóbb felkelti a további ismeretszerzés vágyát, ami azonban reménytelen, lévén ennek lehetőségei igen behatároltak; Snyders itt hibáztatja, hogy Illich világában ismeretlen e pozitív törekvések kreatív értéke, valamint azt is, hogy az osztályharcot illetően a passzív rezignáltság meddő álláspontját vallja. Illich profétai tanácsa az, hogy csökkenteni kell az igényeket, mert a mai tömegtermelés hovatovább kielégíthetetlen új igényeket szül; ne növeljük tehát vágyainkat egy ösztönösen megállapítható józan értékűszűkítőn túl. A kódós jövőt mindenfajta intézkedés nélkül képzelet el. Snyders élesen állapítja meg, hogy Illich szocio-ökonomikus nosztalgiaja beteg illúzió, torz morális forradalom álma: minden ember szép egyesülésére, a boldog egyéni életek összesített kiépítésére való felhívás mindenfajta meglévő társadalmi konfliktus és egyenlőtlenség tagadása. E tanok ugyanakkor veszedelmesek, károsak is: aki szerint a többre való vágyódás ártalmas, a tömegek kívánságai az irigységből fakadnak, tehát indokolatlanok, az hogyan is ismerhetné el a

proletariátusnak az elnyomók elleni, jogos igényeikért folyó harcainak jogosságát? Illich az anti-iskola híve: ő ezt „azonos igényűek kooperációs, kommunikációs partner-hálózata”-ként képzei el. Persze eltűnik a hivatásos oktató fogalma is: az új szerep a könyvtáros vagy a múzeumi őr tájékoztatásához lesz hasonló; a gyárak, üzemek pedig oktatási központokká is válnak. Snyders – Illichnek „Az iskola nélküli társadalom” című könyvét bírálva – ízekre szedi az illichizmus elképzelt „partner-hálózatának” lehetetlenségét, kimutatva pl. hogy az még nagyobb társadalmi egyenlőtlenséget szül, hiszen a „természetes hajlamok” alapján felnövő ember mindinkább meg akarja tartani ily módon kivívott társadalmi helyét. – Figyelemre méltóak Snyders elemzései Illich iskola-nélküli koncepciója és a kezdeti szovjet idők iskola-ellenes pedagógiai képviselői (Pisztrak, Buharin, Blonszkij) gondolatainak hasonlóságairól. Ez utóbbiak az iskola szerepét a társadalom más aktivitási szféráira kívánták ruházni, az üzemekre és a földműves-kommunákra. Snyders rámutat, hogy e gondolkodók a cári iskola zsarnoksága után érthetően tagadták meg az iskolát, de Lenin lángezte kellett annak megértéséhez, hogy az iskolát nem egészében kell halálra ítélni, hanem átalakítani, a proletariátus képzésének eszközévé és helyszínévé. Ez a cél ma is, a francia iskola esetében: a mai osztályuralmi iskolát tartalmában, egész légkörében, felépítésében át kell alakítani haladó iskolává, de az oktatás módszeres rendjét és sajátos tevékenységeit megtartva, a szocialista forradalom után is. Snyders Illich-hel Gramsci gondolatait állítja szembe, aki kidolgozta az igazi haladó, marxista állam és iskolája nyugati modelljét.

Snyders könyvének szerintünk legértékesebb, legtartalmasabb részletei a kultúra realitásáról, irreálisáról, fogalmáról és „használatáról” szóló elemzések. Részletezi a kultúra konzervatív és reakciós „használatát”: a kapitalista társadalom kiérlelt egy „minta-kultúrát”: ez az emberiség nagy öröksége, állandó igazságokra épülő ismeretek, gondolatok, erkölcsi nézetek tömege, az emberi szellem, irodalomművészet nagy alkotásai. Ennek már nincs kapcsolata a mindenkori jelennel, fölötte áll, különálló friss oázis. A burzsoázia manipulál vele: nyugtató ópiumként adagolja a népek, hogy elfelejtse bajait és ne foglaljon állást. Ugyanakkor a már veszélyben levő burzsoázia érzi is e kultúra életelenségét, irreálisát, éppen a kultúrán át fedezi fel az osztályharc valóságát. A proletariátus a burzsoá kultúra megismerése útján távlatokat lát, látja, hogy az nem statikus adottság, de többféle erő komplex eredője. Persze a burzsoá kultúra haladó elemeinek keresése helyett jó lenne egyenesen proletár kultúrát létrehozni, mely a tömegek szenvedélyes energiáit fejezi ki; Snyders is látja azonban, hogy ez a kapitalista társadalom keretei között ma még nem lehet realitás.

A fenti fejtegetésekből kitzeteshetett, amit már említettünk, hogy Snyders kétfelé harcol: a mai társadalom és iskola hypokrizise, elnyomó törekvései, a dolgozók elámitása, lefegyverzése ellen, de ugyanakkor az ugyanezen oldalon álló, hasonló harcot folytató, változtatásokat is akaró türelmetlenek, rezignáltak, pesszimisták ellen is. Elemzéseinek differenciáltsága látszólagos kompromisszumos megoldásokat, középutas álláspontokat, többfelé célzó igazságtevési szándékokat sejtet. Tulajdonképpen azonban azt mutatja ki a könyvében, hogy a mai francia iskola dialektikus ellentétek színhelye. Hiszi, hogy a mai francia iskola – a társadalom és saját visszahúzó erői ellenére – a mai elnyomók elnyomása felé halad, ugyanakkor ténylegesen létező harci terep, mely harc során a kizsákmányoltak öntudatot és erőt merítenek. Hiszi, hogy a mai iskola jövője a jelen csiráiból, ígéreteiből, lehetőségeiből fog kifermálódni, hogy a haladó erők képesek lesznek az iskola terén is létrehozni a gondolat és a cselekvés egységes platformját.

Végezetül: *Kerékgyártó* István a Pedagógiai Szemle 1978. évi 3. számában Snyders előző könyvéről írt bírálatában azt „világos stílusával, szerkezeti beosztásával a pedagógiai ismeretterjesztés mintaművének” mondja. A most ismertetett könyvre e jelzők túlzottak lennének: nyelve, stílusa, beosztása nehézkes, zsúfolt, modoros, ismételtető. S egy utolsó mondatot az áráról is, elgondolkoztatónak: a most beérkezett papírborítású, fűzött, egyszerű külsejű mű már megrendelésekor, kb. egy éve is 426 – Ft-ot igényelt. Becsüljük hát meg, olvassuk, terjesszük a nyugati világ harcairól tudósító hasonló műveket, ha már könyvtáraink ennyit áldoznak rájuk.

Hodinka László